

Essay

Tech-giganter og menneskerettigheder

Af Rikke Frank Jørgensen,
Institut for Menneskerettigheder

Magtudredningen 2.0

Hvad er det for en rolle tech-giganterne spiller i samfundet? Hvilke rettigheder er i spil? Og hvad er de særlige udfordringer, når man skal inddæmme virksomhedernes magt i en europæisk kontekst?

EU har de seneste år vedtaget flere store lovpakker, der skal bringe tech-giganternes magt under demokratisk kontrol. Ligeledes bekendtgjorde den danske regering i 2021, at tiden var kommet til et opgør med tech-giganterne. Regeringen ønskede at tage kampen op mod unfair konkurrence og manglende forbrugersikkerhed, skærpe kampen mod ulovligt indhold på sociale medier samt styrke den digitale dannelse af børn og unge (Regeringen 2021).

EU's nye reguleringsudspil kommer efter flere års debat om den rolle, som de store teknologivirksomheder spiller i samfundet (Bradford 2023, Jørgensen 2019, 2023). Med termen tech-giganter refereres til virksomheder som Apple, Amazon, Microsoft, Google (Alphabet), og Meta, der tilsammen understøtter en stor del af vores digitale liv.

Virksomhederne udgør i dag verdens mest værdifulde børsnoterede selskaber og er kendetegnet ved, at de hver især dominerer det marked, de opererer på. Denne markedsdominans betyder, at de i praksis udøver væsentlig kontrol over adgangen til samfundets digitale infrastruktur, såsom søgemaskiner, sociale medier, markedspladser og diverse tjenester og apps. Tech-giganternes platforme og tjenester har fået en afgørende betydning for det moderne samfund og for, hvordan mennesker interagerer med hinanden. Ligeledes er deres løsninger og produkter en integreret del af den offentlige sektor, som bruger office-produkter, cloud-løsninger, dataanalytics, sociale medier, mv. (Lai and Flensburg 2024).

Kontrollen med samfundets digitale infrastruktur giver tech-giganterne stor indflydelse på vores sociale, kulturelle og politiske liv, den offentlige samtale, og sågar demokratiet. For eksempel beslutter virksomhederne, hvilket indhold der bliver fjernet eller fremhævet, hvilke informationer den enkelte præsenteres for, og hvordan de anvender den store mængde oplysninger, som de opsamler om hver enkelt bruger af deres tjenester. Virksomhedernes kontrol over de digitale platforme, hvor en stor del af

det offentlige liv udspiller sig, har ligeledes betydet, at stater skal gå via dem, når de vil kontrollere indhold på internettet, for eksempel når de vil gribe ind over for ulovligt indhold.

Som reaktion på tech-giganternes voksende magt i vedtog EU i 2022 en *forordning om digitale tjenester* (DSA), der regulerer sociale mediers ansvar for ulovligt indhold samt en *forordning om det digitale marked* (DMA), der skal sikre fair konkurrence. Senest har EU i 2024, som de første i verden, vedtaget *forordningen om kunstig intelligens*, der regulerer udviklingen og brugen af kunstig intelligens.

Virksomhedernes forhold til menneskerettigheder

For at forstå de menneskeretlige udfordringer, som tech-giganterne rejser, er det vigtigt at forstå forholdet mellem borgerens rettigheder, staten, og private virksomheder. De internationale menneskeretskonventioner oplister en lang række rettigheder, som borgere har ret til: et liv i frihed og sikkerhed, uden at blive diskrimineret, hvor alle er lige for loven, har ytrings- og informationsfrihed, ret til privatliv, ret til sundhed og uddannelse, til at forsamles og organisere sig, osv. For de stater, der har underskrevet de internationale konventioner, er menneskeretten juridisk bindende. Derimod er virksomheder – fordi de er private aktører – ikke direkte forpligtede af menneskeretten. Staten har pligt til at beskytte sine borgere mod krænkelse fra virksomheder, men rækkevidden af denne statslige forpligtelse afhænger af de konkrete omstændigheder, særligt lovgivningen. Ligeledes tilsiger FN's retningslinjer for Menneskerettigheder og Erhvervsliv fra 2011, at virksomheder skal respektere menneskeretten. Selvom retningslinjerne nyder bred opbakning blandt virksomheder, er de ikke juridisk bindende, og der er derfor ingen håndhævelse eller sanktioner forbundet med dem. Der er imidlertid i mange lande national lovgivning, der omsætter dele af menneskeretten til krav som virksomheder skal overholde. På EU-plan har vi f.eks. GDPR, der regulerer brugen af personoplysninger – og dermed beskytter borgerens ret til privatliv – ved at opsætte rammer for, hvornår og hvordan personoplysninger må bruges. Ligeledes sætter de nye EU-love på tech-området krav om, at virksomheder skal vurdere deres indvirkning på borgernes grundlæggende rettigheder, og dokumentere at de beskytter disse rettigheder.

Tech-giganternes indvirkning på rettigheder spænder bredt

Tech-giganternes platforme og praksis kan have indvirkning på en lang række rettigheder. De sociale medier spiller f.eks. en væsentlig rolle som fora for debat, mobilisering af interesser, informationssøgning og nyheder, og har derfor betydning for vores ytrings- og informationsfrihed, retten til ikke at blive diskrimineret, retten til at tænke frit, retten til at forsamles, retten til privatliv, mv. Der er imidlertid en bredere vifte af rettigheder, der også kan blive påvirket af platformenes rolle i samfundet, f.eks. retten til sundhed, uddannelse og arbejde, da tech-giganternes platforme ofte er med til at facilitere adgangen til disse ydelser.

Modsat traditionelle medier har de sociale medier ingen ansvarshavende redaktør og er ikke underlagt medielovgivning. De er derimod reguleret som en internettjeneste med begrænset ansvar for det indhold, der kommunikeres på deres platform. At staten har valgt at give internettjenester begrænset ansvar for indhold, er langt hen ad vejen fornuftigt. Idéen har været at sikre det frie flow af kommunikation og undgå en situation, hvor tjenesterne forpligtes til proaktivt at overvåge og agere dommer over enorme mængder af brugergenereret indhold. I de senere år er man dog blevet opmærksom på, at denne reguleringsstrategi ikke beskytter os mod den magt, som platformene i praksis udøver, f.eks. over den demokratiske samtale. Fordi der er tale om private internettjenester, har de i vid udstrækning selv kunne definere spillereglerne, og det har været umuligt at få indsigt i deres praksis og prioriteringer. Med DSA'en stilles der nu krav om, at tech-giganterne skal foretage konsekvensanalyser af, hvorledes deres tjenester påvirker brugernes rettigheder, og de skal dokumentere, at de aktivt beskytter mod konkrete risici i forhold til rettigheder. Dette gælder blandt andet risikoen for, at platformene bliver brugt til at udbrede ulovligt indhold, risikoen for uretmæssige indgreb i ytringsfriheden, samfundsdebatten og valgprocesserne, samt særlige risici for mindreårige, herunder konsekvenser for deres fysiske og mentale velbefindende, samt platformenes indvirkning på kønsbaseret vold. Hertil kommer de særlige udfordringer, som deres forretningsmodel og datahøst rejser, både i forhold til retten til privatliv, men også i forhold til at forstærke risici for overtrædelser af ovennævnte rettigheder.

Forretningsmodellen er en tværgående udfordring

Tech-giganternes forretningsmodel er i stigende grad genstand for politisk opmærksomhed (Regeringens ekspertgruppe for tech-giganter 2023). Modellen er baseret på, at brugerne ikke betaler for at bruge de pågældende tjenester, men til gengæld betaler med deres data. Studier fra bl.a. det norske forbrugerråd har dokumenteret, hvordan data opsamles og cirkulerer mellem apps og online tjenester, hver gang vi bruger vores smartphones eller computer (Forbrukerrådet 2020). Her udveksles oplysninger om vores interesser, vaner, prioriteter og adfærd – ligesom sporing over tid og på tværs af enheder er med til at bygge detaljerede profiler, der kan bruges til at målrette budskaber baseret på viden om den enkeltes livssituation. Et af de mest omtalte eksempler på dette er Cambridge Analytica-sagen, hvor man brugte viden om den enkelte til at målrette budskaber og derved søge at påvirke stemmer forud for det amerikanske præsidentvalg i 2016, samt en række andre valg rundt om i verden. De personlige oplysninger var indsamlet via en app på Facebook (Hu 2020).

Forretningsmodellen afspejler, at de sociale medier først og fremmest er reklame- og profileringsplatforme, der er designet til at optimere dataindsamling om deres brugere. Deres primære opgave er ikke at levere nyheder eller at være en virtuel rådhusplads, men at sikre, at der bruges så meget tid som muligt på deres tjenester, så der kan indsamles data om aktiviteter og præferencer med henblik på at sælge annoncer og andre tiltag, der kan påvirke brugerne i en bestemt retning. Baseret på denne forretningsmodel regulerer de sociale medier den information, vi præsenteres for, det indhold, vi deler, og de samtaler, vi deltager i. Hvor staten er forpligtet på at sikre borgernes rettigheder, tager platformenes algoritmer og forretningspraksis udgangspunkt i deres kommercielle prioriteter.

Hertil kommer, at platformenes algoritmer styrer adgangen til information på måder, der er uigennemsigtige for den enkelte. Dette kan medføre, at borgeren tilbydes begrænset eller slet ingen eksponering for bestemte typer af vigtige sociale eller politiske historier. Ligeledes har det flere gange været fremme, at algoritmerne prioriterer kontroversielt indhold, fordi det giver mere opmærksomhed (og dermed

flere klik), over indhold der genererer mindre opmærksomhed, som f.eks. en nuanceret politisk analyse (Horwitz and Seetharaman 2020, Milli et al. 2024).

Udbredelsen af tech-giganternes platforme – tillige med samfundets generelle digitalisering – understreger betydningen af data som et værdifuldt "råstof" for virksomheder, mens det for borgerne er blevet "betalingsmidlet" til at få adgang til en række tjenester. Så snart vi interagerer med noget, der er "smart", afgiver vi dataspor, og datahøst er en præmis på størsteparten af de store tech-platforme. Jo mere vi søger, debatterer og deler, des bedre er virksomhedernes muligheder for at målrette budskaber, annoncer og påvirkningskampagner. Set fra et forretningssynspunkt kommer de sociale mediers indtjening fra deres viden om os. Da den amerikanske professor Shoshana Zuboff lancerede begrebet om overvågningskapitalisme, var det netop denne forretningsmodel, hun talte om (Zuboff 2019). En model, der er blevet udviklet og ekspanderet i takt med fremkomsten af det sociale web op gennem 00'erne, men som først de senere år er blevet en del af den politiske debat om tech-giganterne. Forretningsmodellen bliver nu anerkendt som en udfordring på både EU og nationalt niveau, men det er fortsat en udfordring at få taget livtag med den grundlæggende konflikt mellem tech-giganternes datahøst og retten til privatliv, selvom EU-Domstolen og den europæiske databeskyttelsesmyndighed med udgangspunkt i GDPR søger at indsnævre og præcisere grænserne for forretningsmodellen.

Begrænset kontrol med egne data

Formål, dataminimering, indsigt og samtykke er centrale principper i beskyttelsen af persondata og retten til privatliv. I princippet om formålsbestemthed ligger, at formålet med at indsamle data om borgeren skal være veldefineret, rimeligt og lovligt. Dette skal blandt andet sikre, at borgeren kan forudsige omfang og konsekvenser, når deres data behandles. I dataminimeringen ligger, at de persondata, som en virksomhed indsamler, skal være begrænsede til de data, der er nødvendigt for det givne formål. Principperne om formål og dataminimering skal altid overholdes – uanset hvad borgeren har givet samtykke til. Borgeren har også ret til indsigt i egne data, herunder at vide, hvilke oplysninger der behandles, og hvem de deles med. Retten til indsigt skal bl.a. sikre, at databehandlingen er gennemsigtig for den enkelte borger. I praksis er

platformenes politikker imidlertid ofte så vagt formuleret, at det er umuligt at gennemskue rækkevidde og brug af de oplysninger, der indsamles.

Borgerens mulighed for at give samtykke til databehandlingen er en ud af flere "hjemler" til at behandle data. Der er krav om, samtykket skal været givet frivilligt, specifikt, informeret og utvetydigt, men samtykket har i praksis en række begrænsninger (Solove 2013). Det er svært for den enkelte borger at overskue, hvad han eller hun samtykker til (van Erkel et al. 2024); kompleksiteten og sammenhængen mellem de tjenester, der opsamler data, er uoverskuelig og sker over længere tid; og tjenesterne udgør for mange en integreret del af deres daglige netværk, sociale liv og informationssøgning, som det er svært at fravælge.

Konklusion

Tech-giganterne og de platforme, de stiller til rådighed, har stor indflydelse på borgerens rettigheder. Dette rejser en række reguleringsmæssige dilemmaer, og afspejler samtidig konflikten mellem etablerede magt- og styringsmekanismer på den ene side, og nye privatiserede strukturer for påvirkning, overvågning og magtudøvelse på den anden.

Platformene har skabt nye og vidtrækkende muligheder for informationssøgning, kommunikation og mobilisering, men virker samtidig som gigantiske systemer for dataindsamling, indflydelse og mulig manipulation af den enkelte borger. Vi kan bruge platformene til at styrke en lang række rettigheder, men de kan også underminere de selvsamme rettigheder. Tech-giganternes tjenester udgør komplekse socio-teknologiske systemer, der er dybt integreret i samfundslivet samtidig med, at der er minimal indsigt i, hvordan de agerer, og dermed overblik over deres præcise indgriben i rettigheder. Dette forhold mellem magt og ansvar er ikke holdbart, og efter flere års tilløb har man nu fra EU's side vedtaget regelsæt, der skal bringe tech-giganternes magt under demokratisk kontrol. Med de nye store lovgivningspakker har man skærpet kravene til platformenes håndtering af de menneskeretlige risici, som deres tjenester udgør. Tilsyn og håndhævelse bliver imidlertid afgørende for beskyttelsen af den enkelte borger, og her vil de kommende år vise, hvor effektive reglerne i praksis er. Som eksempel mangler der fortsat – på trods af GDPR - en effektiv

beskyttelse af retten til privatliv og beskyttelse af personoplysninger over for de sociale mediers datahøst.

Litteratur

- Forbrugerrådet (2020). Out of control: How consumers are exploited by the online advertising industry. <https://taenk.dk/sites/default/files/2020-01-14%20Out%20of%20Control%20Final%20version.pdf>;
- Bradford, A. (2023). *Digital Empires: The Global Battle to Regulate Technology*. Oxford University Press.
- van Erkel, P., Folkert, A., Hopmann, D. N., Skovsgaard, M. and Terren, L. (2024). 'The Role of Consent Form Design Under GDPR: A Survey Experiment'. *International Journal of Public Opinion Research* 36 (1): edad047. <https://doi.org/10.1093/ijpor/edad047>.
- FNs retningslinjer for menneskerettigheder og erhvervsliv (2011). info.globalcompact.dk/FN's-vejledende-principper-for-menneskerettigheder-og-erhvervsliv
- Horwitz, J. and Seetharama, D. (May 26, 2020). Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive The social-media giant internally studied how it polarizes users, then largely shelved the research, in *Wall Street Journal*. [Facebook Executives Shut Down Efforts to Make the Site Less Divisive - WSJ](https://www.wsj.com/articles/facebook-executives-shut-down-efforts-to-make-the-site-less-divisive-11614244000)
- Hu, M. (2020). Cambridge Analytica's black box. *Big Data and Society*. Vol. 7(2), doi:[10.1177/2053951720938091](https://doi.org/10.1177/2053951720938091).
- Jørgensen, R.F. ed. (2019), *Human Rights in the Age of Platforms*. MIT Press.
- Jørgensen, R.F. (2023) '[Tech-giganternes magt over rettigheder](#)' in Anette Faye Jacobsen m.fl., *Menneskerettigheder i modvind - konflikter og dilemmaer i dansk politik og lovgivning*. Samfundslitteratur, s. 81-100.
- Lai, S. and Flensburg, S. (2023). Gateways – Comparing Digital Communication Systems in Nordic Welfare States. Nordicom. [Gateways: Comparing digital communication systems in Nordic welfare states \(diva-portal.org\)](https://diva-portal.org/urn:nbn:se:diva-portal:diva-17444)
- Milli, S., Carroll, S, Wang, Y., Pandey, S., Zhao, S., Dragan, A. (January 3, 2024). Engagement, User Satisfaction, and the Amplification of Divisive Content on Social Media. Essays and Scholarship by Knight First Amendment Institute at Columbia University. Available at: [Engagement, User Satisfaction, and the](#)

[Amplification of Divisive Content on Social Media | Knight First Amendment Institute \(knightcolumbia.org\)](#)

Regeringen (2021). Mod et bedre samfund med tech-giganter. Hvidbog juni 2021.

<https://em.dk/media/14217/hvidbog-techgiganter.pdf>

Regeringens ekspertgruppe om tech-giganter (juni 2023). Delrapportering 1:

Demokratisk kontrol med tech-giganternes forretningsmodeller. [Anbefalinger fra tech-ekspertgruppe.pdf \(em.dk\)](#)

Solove D. J. (2013). Introduction: Privacy Self-Management and the Consent

Dilemma. *Harvard Law Review* 126: 1880. [Introduction: Privacy Self-Management and the Consent Dilemma - Harvard Law Review](#)

Zuboff, S. (2019). *The age of surveillance capitalism*. PublicAffairs.

Magtudredningen 2.0: Essay-serien

En central del af Magtudredningen 2.0 er en bred inddragelse af forskere, hvis forskning kredser om et eller flere af magtudredningens temaer. Som led i projektet blev der i foråret 2024 afholdt 15 forskerworkshops, hvor oplægsholdere efterfølgende blev inviteret til at omarbejde deres oplæg til et essay. Essay-serien er forfatternes perspektiver på centrale tematikker for en dansk magtudredning og har forfatterne som afsender.

Dette essays er en del af tema 14 i Magtudredningen 2.0's forskningsplan: Hvilken indflydelse har tech-giganterne på det danske demokrati?

Siden den første magtudredning står tech-giganterne som væsentlige nye aktører. Dette tema dykker ned i den magt, som tech-giganterne udøver over det danske demokrati, og mulighederne for at regulere denne magt på eksempelvis EU-niveau. Temaet fokuserer blandt andet på den rolle, kunstig intelligens, algoritmer og andre aspekter ved platformene spiller for den offentlige samtale eksempelvis ved at ændre mediernes forretningsmodeller. Temaet vil også belyse, hvordan algoritmer påvirker delingen af information online, og hvordan eksterne aktører, såsom udenlandske tjenester, kan påvirke informationslandskabet gennem platformene.